

LATINSKA AMERIKA

- **AMERIKO ŠE VEDNO DELIMO NA ANGLOAMERIKO IN LATINSKO AMERIKO**

Ameriko delimo na dve enoti: **Severna** (ZDA in Kanada) in Južna, ali na tri: Severna, Srednja in Južna. Severno imenujemo tudi **Angloamerika**.

Ozemlje, ki leži južno od meje med ZDA in Mehiko= **LATINSKA AMERIKA**: Srednja in Južna Amerika.

- **KOLUMBOVO »ODKRITJE« AMERIKE IN NJEGOV POMEN**

Leta 1492 K. Kolumb odkrije »**Nov svet**«. Odkritje je pomenilo prodor evropske kulture in civilizacije na do takrat neznane dele sveta.

Prodor španskih **konkvistadorjev** (osvajalcev) vidijo Latinoameričani kot brutalno uničenje starih indijanskih civilizacij Aztekov in Inkov ter podjarmljanje staroselskega prebivalstva.

Najtemnejša posledica Odkritja je **demografska katastrofa** (doletela indijansko prebivalstvo). Njihovo št. se je v 150 letih zmanjšalo za devet desetin.

Španci so na osvojenih ozemljih uvedli radikalne spremembe **naselbinskega sistema**:

- najstrožje središče mesta: **osrednji trg** (zbirališče preb., prostor družbenih dogodkov)
- ob eni strani trga = glavna cerkev, ob drugi strani = upravne zgradbe (+uradi, trgovine)
- okoli stanovanjske četrti

Prišlo je do **izmenjave kulturnih rastlin**:

IZ EVROPE -> AMERIKA: - domače živali (konji, ovce, govedo ...)

- kulturne rastline (riž, banane, jabolka ...)

IZ AMERIKE -> EVROPA: - koruza, tobak, ananas, krompir, paradižnik ...

Osvajalci LA so povsem spremenili NAČIN DOTEDANJE KMET. PROIZVODNJE.

Spreminjati se je začel videz pokrajin, povzročali pa so tudi velike OKOLJSKE PROBLEME.

TOB

BAN

- **ALI JE RASNI IN ETNIČNI MOZAIK LATINSKE AMERIKE RES »LATINSKI« ?**

Na območjih, kjer je bilo indijansko preb. redko poseljeno in brez lastne države, živijo danes prebivalstvo iz Evrope, Afrike in delno tudi Azije.

- **Belci** = na območju Argentine, Urugvaja, jug Brazilije.
- **Kreoli** = Potomci evropskih priseljencev (zlasti iz Španije), rojeni v LA.
- Od l. 1500 - 1800 na plantažna območja Karibskega otočja iz Afrike pripeljejo 10 mio **črnih sužnjev**.
- **Indijanci** = le v andskih državah in ponekod v Sr. Ameriki.

- ✚ maloštevilni **azijski priseljenci** = na večini preostalega površja LA.
- ✚ Prevladujoče prebivalstvo so **RASNI MEŠANCI**:

- mestici (belci+Indijanci): Mehika, Medmorska Am., J. Amerika
- mulati (belci+črnci): → plantažne države
- zambi (črnci+Indijanci): ↘

Uradna jezika: španščina in portugalsščina(Brazilija). V manjših državah tudi: francoščina, angleščina, nizozemščina.

Indijanski jeziki niso uradni jeziki, marsikje pa se uporabljajo kot **pogovorni jeziki**.

VEROIZPOVED:

- visok delež **katoliškega prebivalstva**, tudi **protestantska** veroizpoved.

Tri faze burnega gospodarstva in družbenega razvoja v pokolumbovem obdobju

Prva faza: prevladujoča HACIENDA = veliko posestvo, na katerem so vsa opravila opravljali brezpravni kmetijski delavci. Na obalnih območjih so razvili PLANTAŽE (namenjene izvozu). Značilno tudi RUDARSTVO (izvažali v nepredelani obliki).

Druga faza: V nekaterih državah (Mehika, Argentina) so obljubljeni prerazporeditev družbenega bogastva. Ustanavljali so lastno industrijo, postavili visoke carine ...

Tretja faza: DOLŽNIŠKA KRIZA =do nje je prišlo zaradi zadolžitve pri tujih bankah.

Prišlo je do **gospodarskega povezovanja** znotraj LA držav in **ustanavljanja skupnosti za prosto trgovino**.(- MERCOSUR – Brazilija, Argentina = skupnost, ki je pokazala največje uspehe;
- NAFTA – Mehika)

- **ZAPUŠČANJE PODEŽELJA IN PROBLEMI VELIKIH MEST**

- **BEG PREBIVALSTVA S PODEŽELJA V MESTA** (danes živi že 70% preb.);

večina tega preb., je nenadzorovana in neustavljiva, v vsaki državi usmerjena le na eno ali dve največji mesti = **METROPOLE**.

- **BARAKARSKA MARGINALNA NASELJA** = naselja, ki jih postavijo priseljenci iz podeželja na robu mest, saj nimajo dovolj denarja za najem stanovanja.

Njihovo življenje ni pod nadzorom uradnih oblasti, ampak jih nadzorujejo rivalske kriminalne združbe. V Brazilijo taka marginalna naselja imenujejo **FAVELE**.

SREDNJA AMERIKA

- SVET OB STIKIH LITOSFERSKIH PLOŠČ

TRI GEOGRAFSKE ENOTE:

- Mehika
- Medmorska Amerika
- Karibski otoki (Veliki + Mali Antili, Bahamski otoki)

Severnoameriški gorati zahod se tu nadaljuje proti JV v obliki dveh gorskih verig **Sierra Madre**, med katerima leži **Mehiška planota**.

Prečno čez Mehiko v smeri Z-V: **osrednji vulkanski hrbet**.

Zaradi zoženja kopnega na Panami zgradijo **Panamski prekop**, saj je tam najožje.

Srednja Amerika je znano območje **VULKANOV** in **POTRESOV** zaradi stikov litosferskih plošč. Na stikih lit. plošč sta dve najpomembnejši območji **subdukcije**:

1. Stik Karibske, Severnoam. in Južnoam. plošče → vulkani, potresi na območju Malih Antilov
2. Plošča Kokos se podriva pod Severnoam. In Karibsko ploščo → potresi in vulkani na JZ Mehike in Medmorske Am. →

- **POSEBNOSTI SREDNJEAMERIŠKEGA PODNEBJA IN RASTLINSTVA**

NAJPOMEMBNEJŠI PODNEBNI DEJAVNIKI:

- razporeditev kopnega – morja
- vpliv pasatov
- relief
- nadmorska višina

Topla tokova: **Karibski tok**, ki nadaljuje svojo pot v Mehški zaliv, ko pa ga zapusti in se usmeri proti Evropi, dobi ime **Zalivski tok**.

* **Severovzhodni pasati** prihajajo iz Atlantika prek Karibskih otokov in morja v osrčje Medmorske Amerike in Mehike → trčijo v gorske pregrade (privetrna stran Karibskih otokov) → padavine.

Značilno **EKVATORIALNO PODNEBJE** ☞

(- tropski deževni gozd, vroče vlažno podnebje)

* Zavetrne strani Karibskih otokov → manj padavin → **SAVANSKO PODNEBJE** (savana)

* Planote na kopnem (Mehiška planota) → **TROPSKO** ali **SUBTROPSKO polsuho in suho podnebje** (sušoljubno rastlinstvo)

Tropski višinski rastlinski in kmetijski pasovi v Medmorski Ameriki in andskih državah

Vroča dežela: (0-900m) redka poselitev, tropski dež. gozd (vroče, vlažno pod.), banane, ananas, kakavovec

Zmerna dežela: (900-1800m) največ indijanskega (+ evropskega) preb., savansko (sušoljubno rastlinstvo), koruza, pšenica, buče, fižol

Hladna dežela: (1800-3600m) zmerno hladni višinski pas, dokaj gosta poselitev, mešani gozdovi, pašniki (govedoreja + ovčereja), krompir, koruza, fižol

Mrzla dežela: (3600-4500m) redko poseljena ali neposeljena, grmovje – travnik, možna ekstenzivna živinoreja

- **KJE IN KAKO DELUJEJO UNIČUJOČI HURIKANI ?**

HURIKANI = tropski cikloni.

Nastanejo na območju pasatov severno od ekvatorja, temperatura morske vode > 26°C

- **IZOBLIKOVANJE DVEH KULTURNO – GOSPODARSKIH OBMOČIJ**

- Različne naravne razmere in zgodovinski razvoj po Kolumbu so pripeljali do izoblikovanja dveh dokaj različnih kulturno – gospodarskih območij (**srednjeameriška celina in Karibsko otočje**)

- Na **srednjeameriški celini**, ki je bila nekoč azteška država je čutiti močan vpliv indijanske civilizacije, večino prebivalstva pa sestavljajo mestici

- Za Medmorsko Ameriko so značilne majhne samooskrbne kmetije, najemanje zemlje in sezonsko delanje na plantažah.

- Držav Medmorske Amerike, se je prijelo ime »**bananska republika**«, čeprav izvozijo več kave kot banan.

- Karibsko otočje, zaradi dovažanja črnih sužnjev na plantaže je prišlo do velikega rasnega in kulturnega mešanja

- Prevladujoča gosp. oblika = PLANTAŽE

- l. 1980 Karibske otoke zajame val MASOVNEGA TURIZMA (otoke obišče veliko št. turistov).

- **ALI POSTAJA SEVERNA MEHIKA DEL RAZVITEGA SVETA ?**

Po 2. sv. vojni je razvijala svojo industrijo. L. 1965 je začela s posebnim PROGRAMOM INDUSTRIALIZACIJA SEVERA.

MAQUILADORES – industrijski preobrati (ki so jih postavljala tuja podjetja, ta podjetja so ustanovila posebne gosp. cone (med ZDA in Mehiko)

- **NAJVEČJE MESTO NA SVETU SE OTEPA S ŠTEVILNIMI PROBLEMI**

Ciudad de México - model razvoja latinskoameriškega mesta: - vzdolž glavne avenije od poslovnega središča proti JZ → izoblikuje se POSLOVNA OS. (hoteli, restavracije)
 - Z del mesta → srednji sloj preb.
 - V in S del mesta → revnejši sloj

* V 20. st. = RAST MESTA eksplodira (št. preb. iz pol milijona → 20 milijonov). S tem naraščajo tudi MESTNI PROBLEMI:

- primanjkuje delovnih mest → pride do sive ekonomije in kriminala.
- onesnaženost zraka (kuhanje, gretje, plini iz industrij → SMOG)

JUŽNA AMERIKA

• POVRŠJE SESTAVLJAJO TRI OSNOVNE ZGRADBENE ENOTE

- Mladonagubano gorstvo **ANDI** (= JUŽNOAMERIŠKE KORDILJERE); alpinska orogeneza
- **BRAZILSKO** in **GVAJANSKO VIŠAVJE**; predkambrij
- **AMAZONSKO NIŽAVJE** ob Amazonki (na severu prehaja v **ORINOŠKO NIŽAVJE** ob reki Orinoco, na jugu pa v **LAPLATSKO NIŽAVJE** ob rekah Paragvaj in Parana).

 S del = Gran Chano J del = Pampe

• OD TROPSKEGA DO ZMerno TOPLEGA PASU

DEJAVNIKI: geografska širina, gorska veriga Andov, vetrovi, morski tikovi.

- Najbolj namočeno območje = Amazonsko nižavje, obale Brazilije, južna obala Čila
- Najmanj padavin = puščavski obalni pas v Čilu in Peruju (vpliv hladnega **PERUJSKEGA TOKA**)

Puščava **ATAKAMA**

- Severna polovica se nahaja v tropskem toplotnem pasu, proti jugu prehaja v subtropskega, močno zoženi južni del celine pa je že v zmerno toplem pasu.

- 🌈 **TROP. EKVATORIALNO PODNEBJE** (tropski deževni gozd) = Amazonsko nižavje in okolica.
- 🌈 **TROP. SAVANSKO PODNEBJE** (savana) = Orinoško nižavje, Brazilsko višavje.
- 🌈 **TROPSKO in SUBTROPSKO POLSUHO in SUHO PODNEBJE** (polpuščava, puščava) = obalni pas Peruja in S Čila.

- 🌈 **SUBTROPNSKO SREDOZEMSKO P.** (mediteransko rastlinstvo) = srednji Čile
- 🌈 **SUBTROPNSKO OCEANSKO P.** (gozdovi) = južni Čile
- 🌈 **GORSKO PODNEBJE** (gorsko rastlinstvo) = Andi

• DELITEV JUŽNE AMERIKE

Južno Ameriko sestavljajo 4 geografske enote:

1. Karibska Južna Amerika
2. Andsko – Indijanska Južna Amerika
3. Južna Amerika srednjih geografskih širin
4. Brazilija

• KARIBSKA JUŽNA AMERIKA

- o Sestavljata jo dve večji državi: Kolumbija in Venezuela ter tri enovitejše Gvajane (britanska, nizozemska, francoska).
- o Ob obali vseh treh Gvajan plantažno gospodarstvo s suženjsko delovno silo iz Afrike.
- o Kolumbija in Venezuela = mestici
- o Gvajane = potomci priseljencev iz Južne Azije.
- o Venezuela: v MARAKAIBSKEM ZALIVU so črpali nafto in tako bili najbogatejši. To je eno najpomembnejših nahajališč na svetu. S časom je cena nafte padla → Venezuela zaide v krizo, (posledice tega: socialni nemiri, politična nestabilnost). Za tem je razvila TURIZEM, saj ima ugodne naravne možnosti.
- o Kolumbija: najnevarnejša drž. Južne Amerike. Razdeljena je na ozemlja → pod nadzorom osrednjih oblasti.

• ANDSKO – INDIJANSKA AMERIKA

Ekvador ← Peru ↓ Bolivija ↓ Paragvaj: ↘
 (močna indijanska kulturna dediščina)

- o Andsko – Indijanska Amerika je najrevnejši del celine. Veliko je PEONOV (= kmetijski delavci brez zemlje, ki delajo na veleposestvih.)
- o Geografska enota je dobila ime po Andih (na njih nastalo jedro nekdanje INKOVSKÉ DRŽAVE) in Indijancih (polovica prebivalstva je indijanskega rodu).
- o Tri osnovne pokrajinske enote:
 1. COSTA (obalni pas na zahodu: Ekvador, Peru);
 2. SIERRA (reven, poseljen z Indijanci gorski svet Andov. V Boliviji se Andi razširijo v dve gorski verigi: med njima je najpomembnejša bolivijska visoka planota ALTIPLANO - večja zgostitev prebivalstva);
 3. SELVAS (močno gozdnato, z naravnimi viri bogato območje; najmanjši delež preb.)

KOKA IN KOKAIN (str. 84 neka piše ☺, mislen ka nej trbej)

• JUŽNA AMERIKA SREDNJIH GEOGRAFSKIH ŠIRIN

Vključuje: Argentino, Čile (=mestici), Urugvaj.

Argentina in Urugvaj → članici skupnosti MERCOSUR (z njima sodeluje tudi Čile).

PAMPE – najpomembnejše in najrodovitnejše kmetijsko območje. (v 19.st. so se Pampe odprle svetovnemu trgu). Izvoz: žitaric (pšenica, koruza) in mesa.

SLOVENCİ V ARGENTINI

- Argentina je država evropskih priseljencev.
- Največ je Italijanov, 30 000 Slovencev – predvsem Primorci (izseljevali so se v obdobju svetovnih vojn).

• BRAZILIJA (»velikan« LA)

NARAVNE ENOTE:

1. Del **Gvajanskega višavja** = na skrajnem severu
2. Na severu Brazilije = $\frac{2}{3}$ **Amazonsko nižavje**
3. Skoraj celoten južni del = **Brazilsko višavje**

Brazilija je v upravnem pogledu razdeljena na 26 držav → razdelimo jih v pet regij:
- SV, - JV, - J, - Srednji zahod, - S.

PREBIVALSTVO:

- > $\frac{1}{2}$ belci, desetina črncev, (mulati in mestici).
- > $\frac{3}{4}$ preb. živi v mestih, $\frac{1}{8}$ živi v FAVELAH.

- Brazilija je gospodarska velesila (pomembna izvoznica hrane).
- Pridela veliko: kave, pomaranč, govedoreje, .
- Veliko ima energetskih virov in rud: železova ruda, industrija (JV)

Industrija je v trikotniku mest: **Rio de Janeiro – São Paulo – Belo Horizonte.**

J Brazilije → evropski tip kmetijstva

SV Brazilije → plantaže

Notranjost Brazilije → živinorejske farme

SV:

- ✓ Območje stare kolonialne naselitve (pripeljali so prve črne sužnje za delo na plantažah).
- ✓ Najrevnejši (vzroki za revščino: suša, zemljiška razdelitev), najbolj črnski prenaseljen del.

JV:

- ✓ Gospodarsko najmočnejša regija z največ mesti.
- ✓ Naseljevanje zaradi zlata, pozneje se razvije tudi kmetijstvo.
- ✓ Najpomembnejše območje pridelave **KAVE**.

njena.si

J:

- ✓ Območje belih priseljencev (uvedli visoko produktivne evropske načine kmetovanja).
- ✓ Najpremožnejši del Brazilije.

Srednji zahod:

- ✓ Območje savan v notranjosti.
- ✓ Brazilska vlada je l. 1960 postavila tu novo prestolnico (pritegnila naj bi prebivalstvo).

S:

- ✓ Največja regija.
- ✓ V 20.st. so začeli graditi medregionalne ceste, HE, odpirali rudnike, izkoriščali gozd.
- ✓ Z vzorcem nove »kolonizacije« so izrinili indijansko prebivalstvo z njihovega tisočletnega življenjskega prostora.
- ✓ Tropski deževni gozd izsekavajo za prodajo lesa. Amazonski gozd so označili kot »pljuča človeštva«. Z njegovim uničevanjem bi zmanjšali delež kisika, povečali delež ogljikovega dioksida, s tem pa povečali efekt tople gre.

THE END. 😊